

Irena Militarev

MLADINSKA KNJIŽEVNOST PRI MOHORJEVI DRUŽBI V CELOVCU*

1. Uvod

»Sveta vera bodi nam luč, materina beseda pa ključ do prave zveličavne omike,« je geslo, po katerem je pastiroval škof Anton Martin Slomšek in brez katerega Slovenci ne bi dobili prve založbe, ene najstarejših v Avstriji in najstarejše na Koroškem. Leta 1992 je minilo 140 let od začetka njenega delovanja. Spremenjene politične razmere v Sloveniji so odprle vrata tudi knjigam, ki so jih pisali in izdajali drugače misleči Slovenci po svetu. Med njimi je bila tudi Družba sv. Mohorja (v nadaljevanju DsM ali Mohorjeva, od 06. 05. 1991 se uradno imenuje Mohorjeva družba v Celovcu), ki je bila zaradi katoliške usmerjenosti in povezanosti s političnimi emigranti pri nas nezaželeno. Danes se malo srečujemo s problematiko koroških Slovencev in slovenske literature izven meja, zato me je zanimala zgodovina založbe, njeni motivi in delovanje na osnovi katoliških načel, kot so bila napisana ob njeni ustanovitvi in se v svojem bistvu niso spremenila do danes. Kot poseben problem me je zanimala mladinska literatura, ki so jo izdali po vojni: katere avtorje so izdali, oblike mladinske literature in snov, iz katere so črpali. O obdobju od 1852 do plebiscita je objavljenega precej gradiva in bibliografija prof. Janka Modra. Za povojno obdobje gradiva v naših knjižnicah skorajda ni. Nekaj gradiva je v NUKu in v Pionirski knjižnici v Ljubljani. Opirala sem se na gradivo, ki sem ga dobila iz Celovca, iz njihovih Koledarjev ter člankov, objavljenih v publikacijah pri nas in v Avstriji.

2. Zgodovinski pregled Družbe sv. Mohorja od njene ustanovitve do 2. svetovne vojne

Leta 1851 je list *Slovenska Bčela* prinesel oklic za novo knjižno društvo, katerega duhovni očetje so bili škof Anton Martin Slomšek, kaplan Andrej Einspieler in učitelj Anton Janežič. »Postave« društva v svojem bistvu niso spremenjene do danes, glavni namen, zapisan leta 1853, pa je bil: »na svetlo dajati in razširjevati dobre knjige, ki um, srce in voljo ljudi razsvetliti in požlahtniti in se zraven tudi dober kup razprodajati morejo«. Pritiski Bachovega absolutizma so bili močni, zato so delovanje Društva, ki se je preimenovalo v Družbo, postavili na izrazito versko osnovo. Le-ta se je organizirala po župnijah in pobirala udnino, ki ji je omogočila

* Besedilo je iz diplomske naloge, ki jo je avtorica zagovarjala pri prof. Helgi Glušičevi na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

delovanje. Do konca 1. sv. vojne je imela Družba že 90 000 članov in je bila dolga desetletja največja matica slovenske prosvete. Ob razpadu Avstro-Ogrske se je morala preseliti na Prevalje in od tam v Celje, kjer deluje še danes. Zaradi novih mej so tudi v Gorici l. 1924 ustanovili svojo Mohorjevo družbo, ki naj bi nadaljevala delo celovške med slovenskim ljudstvom v Italiji. Z vojnim časom se je končalo njeno zlato obdobje. Vsa leta je sledila svojemu namenu in dosegla cilje:

- narod je naučila in navadila brati,
- z versko in nabožno knjigo je gojila krščansko zavest,
- na preprost način je ljudstvo poučevala in mu razodevala koristne nauke,
- z večerniško literaturo je širila domače leposlovje.

3. Povojno delovanje DsM v Celovcu

Kljub delovanju celjske založbe je že leta 1947 ponovno zaživela celovška Družba. V njej je založniško središče in jedro kulturnih dejavnosti dobil predvsem tabor političnih emigrantov (krščansko usmerjenih Slovencev, ki so se za nekaj let ustavili na Koroškem, nato pa razselili po svetu), skupaj s plastjo katoliškega koroškega prebivalstva, ki se ni strinjalo z načeli OF. Vsako leto izdajo knjižni dar, ki ga sestavlja več knjig in Koledar. Med njimi je obvezno knjiga Slovenskih večernic, s katerimi nadaljujejo literarno tradicijo preprostih povesti. V omenjeni zbirki so izdali osem romanov pisatelja Karla Mauserja, ki je živel v Ameriki. Koledar prinaša prispevke o življenju Slovencev po svetu, še posebno o dejavnostih župnij, nekaj literarnih zapisov, nasvetov in zanimivosti. Založba izdaja dva časopisa: mesečnik *Družina in dom* in revijo *Celovski zvon* pa tudi šolske in veroučne knjige. Po njihovem mnenju so naši učbeniki ideološko in terminološko preobremenjeni s komunizmom. Od leta 1949–1991 je izšlo 35 šolskih knjig, namenjenih v glavnem pouku slovenščine in zgodovine, ter 24 veroučnih. Poleg založniške dejavnosti podpiranja katoliške vzgoje uresničujejo z dvojezičnim vrtcem, dvojezično privatno ljudsko šolo, dijaškimi domovi kot tudi s finančno in prostorsko pomočjo političnim, kulturnim in cerkvenim organizacijam koroških Slovencev.

Danes je Mohorjeva povezovalni člen med nemško govorečo večino in slovensko narodno skupnostjo na Koroškem. Njena literarna produkcija se je od 5 do 6 knjig povečala na 40 naslovov letno. Med njimi jih je vedno več dvojezičnih, s čimer želijo približati knjige nemškemu trgu, prav tako pa tudi slovenskemu, ki mu znanje materinščine počasi uhaja. G. Kattinig, vodja založbe, v *Družini in domu* aprila 1989 pravi, da v Mohorjevi, razrasli v tri samostojne veje, ne vidi pregovorne slovenske nesloznosti, temveč kulturno bogastvo in duhovni pluralizem, kakršnega nam lahko zavidajo tudi veliki narodi. Danes iz narodno ohranitvenih razlogov ne bi mogli pogrešati nobene od teh treh, ki jih povezuje trajno skupno izhodišče: skrb in delo za ohranjanje slovenskega naroda in za rast njegove krščanske omike.

4. Mladinska književnost

Odločila sem se za termin mladinska književnost, ki mi pomeni »podtip književnosti, njen integralni del, ki se od mladinske loči po svojem bistvu, obstoju in zgradbi, namenjena pa je bralcu do starostne meje osemnajst let.«¹

¹ Igor Saksida, *Nekaj vprašanj iz teorije mladinske književnosti*, *Otrok in knjiga* 1991, št. 31

Mohorjeva termina mladinske književnosti v svojih programih oz. katalogih ne definira. Zanj uporabljaja različne izraze: Das Kinder und Jugendbuchprogramm, Kinderbücher, otroške knjige, otroške in mladinske knjige; same knjige pa uvršča enkrat pod eno, drugič pod drugo oznako.

V njihovi najnovejši bibliografiji (1988–91) uvrščajo knjige po stvarnem kazalu in uporabljajo izraz otroške knjige, vendar niso dosledni, in tako najdemo npr. zbirko otroških pesmi tudi pod naslovom poezija ali pod knjižnim darom.

V vsakoletnih seznamih, ki so namenjeni kupcem, knjige na kratko označijo. Največkrat se pojavijo literarne oznake: slikanica za otroke, otroška slikanica, otroška knjiga, ki je tudi za odrasle, pripovedke in pesmi, pesmi za otroke, mladinska povest ali pa celo knjiga, v kateri so pesmi in igrice za otroško mladino.

O programu mladinske književnosti najdemo dva zapisa, ki se nanašata na knjige v zadnjem desetletju. V *Družini in domu* leta '89: »Otroške (in?) mladinske knjige Mohorjeve založbe v Celovcu odgovarjajo po grafični in tudi vzgojni zasnovi načelom, ki jih je vzpostavil ustanovitelj Mohorjeve družbe škof A. M. Slomšek, veliki narodnjak in vzgojitelj slovenske mladine.« Vodja založbe Franc Kattinig je ob 140 letnici v *Našem tedniku* leta '91 zapisal: »Nagovoriti hočemo seveda tudi bodoče tradicionalne bralce, mladino! Za bralce začetnike imamo že vrsto slikanic, ki smo jih natisnili v dveh jezikovnih variantah: enojezično slovensko in dvojezično slovensko-nemško. Morda kdo vidi v izdajanju knjig za otroke nepotrebno zvrst založniškega delovanja (češ, da imajo v Sloveniji dovolj takih knjig v izložbah) – je pa treba videti dejstvo, da je pri nas v Avstriji otroška mladina zasuta s takimi nemškimi knjigami, ki se od »pravljicnih« slovenskih knjig vsebinsko razlikujejo v tem, da vsaj delno nakazujejo tudi razna vprašanja današnjih dni – so torej vzgojne. Prav take smo izbrali, ki otroku nevsiljivo prikazujejo »svet odraslih... Odličen odmev pri bralcih dokazuje, da je odločitev za razširitev založniške dejavnosti tudi na otroško knjigo bila pravilna.«²

»Otroška mladina« je težko določljivo občinstvo, zato uporabljam izraz mladinska književnost, znotraj katere sta »otroška književnost in mladinska književnost v ožjem pomenu (namenjena bralcem v puberteti), ki se med seboj razlikujeta po različnem socialnem izkustvu bralca.«³

4.1. Obdobje do leta 1980

Gledano iz časovne perspektive, lahko postavim mejo 1981. leta, ko se začenja opazna razširitev programa mladinske književnosti. Pred tem je bila vključena v knjižni izbor bolj naključno, brez posebnega programa.

Le ena knjiga je imela podnaslov povest za mladino. Izšli sta dve slikanici, ostale knjige pa niso bile napisane kot mladinsko čtivo. Vendar je bila meja med tistim, kar naj bi bilo le mladinsko in tistim, kar je bilo namenjeno vsem, zabrisana. Izhodiščem Mohorjeve – preprosto, jasno, razumljivo – so lahko sledili mlajši in starejši bralci.

² Franc Kattinig, *Le vkup, le vkup, Naš tednik*, 25. 10. 1991, Celovec

³ Igor Saksida, *Nekaj vprašanj iz teorije mladinske književnosti*, str. 7

4.1.1. Edino delo, ki je imelo podnaslov povest za mladino, je knjiga MIRKA KUNČIČA, *Dogodivščine v pragozdu*, 1968 (il. Franc Holosan, vinjete Alfredo Urbančič). Avtor se pojavi še enkrat: *Najlepša je mladost*, izbrani mladinski spisi, 1974. Avtor je povojna leta preživel v begunstvu na Koroškem, v Italiji in v Argentini, kjer je postal najbolj priljubljen pesnik emigrantskih osnovnih šol.

Prizorišče prvega dela je Misionski pragozd v Argentini, kjer slovenska družina preživlja počitnice. Avtor nam opisuje živali, pokrajino kot tudi slovenske običaje. Zanimiv je motiv svetega večera. Tega ne gre prezreti, čeprav je namesto jelke samo veja, okrašena z orhidejami. Očetovo in pisateljevo glavno vodilo je prenašanje slovenskega izročila iz roda v rod, pa čeprav sredi indijanskega pragozda.

V drugi knjigi nam predstavi izbor mladinskih spisov, ki so nastali v zdomstvu. Prve spise imenuje šaljivo poučne črtice o nepridipravih, otrocih, ki jih mladostna vihravost zanese, pa radi ščipajo, tožarijo, lenarijo. Otroci naj se v prigodah spoznajo in zaključijo: »Nak, taki že ne smemo biti!« Avtorjev jezik je hudomušen, za svoje negativne junake rad uporablja prikupna imena: Ajsa, Bingeljč, Cigumigu, Hlamudrač. Rad ima rimana imena ali cele stavke: oča Zvitabuča, teta Dolgopeta, gospod Hudoljub, kosmata taca – naj pride kuharica Mucamaca. Čeprav želi biti ogledalo otrokovim navihanostim in grdim lastnostim, svojo vzgojno poanto uporabi še za zaključek, npr. »fej te bodi Lizun, vseh grdunov grdun!«, njegov pojoči jezik nekoliko odtehta težko moralnost in bralca zabava s svojo hudomušnostjo in izmišljanjem besednih zvez.

Poleg živalskih motivov in legend, presajenih na slovenska tla, sta zanimiva še dva spisa: *Škratec Rogatec* in *Ded Drobnogled kramlja*. Prvi spis je šaljiva detektivska zgodba, posvečena slovenskim učiteljem v tujini, ki kot »skrbni vrtnarji za Božji lon cepijo mladike, da bi v njihovih koreninah pognal žlahten sok, in tako posredujejo to našo »sladko siromaščino«, materinski jezik, iz roda v rod.«⁴

Kraj dogajanja so slovenske šole v Argentini. Vanje se prikrade škratec, ki ne želi, da bi se otroci učili maternega jezika. Spremljamo šolske ure in izvemo, kolikšno skrb posvečajo znanju materinščine, spoznavanju Slovenije, petju, na katerega so še posebno ponosni, izvemo o zdomskih težavah, kot je vpliv drugačnega podnebja ali pa postopno pozabljanje (mešanje) jezikov.

V drugi zgodbi ded Drobnogled, obkrožen s (argentinsko) slovensko mladino obuja spomine na Slovenijo. Podrobno razlaga običaje, slovenske kraje, predvsem jim polaga na srce zvestobo domovini, jeziku, veri in slovenski pesmi kot neprecenljivemu bogastvu, neizčrpnici zakladnici slovenskega človeka. Tudi v tej knjigi avtor ne pozabi, da so Slovenci verni, zato so dialogi prepleteni z besedami: »moli-mo, Bog nas obvaruj, junaki so Božji vrtnar, Stvarnik, Kristus, angelčki.« Avtor ostaja zvest obema domovinama. Dogajanje postavi v Argentino, od koder so glavni junaki, snovno pa se vrača v Slovenijo, v čas svojega mladostnega bivanja.

Preplet dveh svetov je najbrž normalen za družbeno okolje, v katerem so živeli avtor in večina njegovih bralcev. Edina pot vračanja je bila literatura, zato toliko motivov iz Slovenije. Kot glavne motive, ki se prepletajo skozi obe knjigi, izpostavi: učenje materinščine, slovenskih pesmi, spoštovanje običajev, poznavanje Slovenije in seveda vere.

⁴ Mirko Kunčič, *Najlepša je mladost*, str. 77

4.1.2. Podobni motivi se pojavijo v proznem delu MAKSIMILJANA OSOJNIKA, *Izlet v veselje*, 1985.

Tudi Osojnik ostaja s svojimi junaki v Argentini, kjer je živel. Osrednja zgodba se dogaja na potovanju po veselju in na planetu Eros, kamor zvabijo tuja bitja glavnega junaka, slovenskega šolarja Andrejčka. Glavni motivi so nabožno-moralno-didaktični, pravi primer nabožne trivialno kičaste literature za mladino.

4.1.3. Tudi LUDVIK PUŠ z delom *Podobe iz otroštva Mandrškega Ludveta*, 1969, želi potolažiti domotožje in napisati slavospev očetnjavi. Hkrati z motivom odraščanja in osamosvajanja otroka gradi junaka, ki naj bo vzor pobožni kmečki mladini, saj je Ludve lepo vzgojen in poln odgovornosti do sebe, najbližjih ter do cerkve in njenih zahtev.

4.1.4. Zanimiva primera sta slikanici: *Stric Jaka* – vzor popotnega junaka v 137 slikah. (1955) in *Kozamurnik* v 150 slikah (1956). To sta edini slikanici, ki sta izšli do 80-ih let. V knjigah ni nobenih podatkov o avtorju in ilustratorju. Oblika knjig (velik format), stil pisanja in ilustracije so si podobne, zato sklepam, da sta delo istega avtorja. Na vsaki strani nam na sličicah predstavi nove dogodivščine, pod njimi pa je besedilo, v katerem nastopajo tudi slovenske osebe in koroški kraji.

V prvi slikanici avtor predstavi koroškemu bralcu Afriko na način, ki mu je blizu: z vero, misionarji in življenjem, kakršno se spodobi za vernika, čeprav je ta daleč od domovine. V *Kozamurniku* bralcem prizanese z vzgojnimi in katoliškimi poantami. Z množico dogodkov, ki jih niza drugega za drugim, spremlja debelega živinozdravnika in nas z njimi zabava.

4.1.5. K mladinski književnosti bi težko prištela knjige, ki bralcu ponujajo narodno blago in zgodbe iz domačega življenja.

Med njimi je zbirka koroških narodnih pripovedk in pravljic, ki jih je zbral FRANCE KOTNIK, z naslovom *Storije* (leta 1957 in 1958). Knjiga je namenjena narodopiscem, zato je opremljena z viri in opombami.

Z etnografskim zapisom pravličnega gradiva se predstavi ALOJZIJ BOLHAR v knjigi *Peklenski boter in druge slovenske pravljice* (1972, 2. izdaja 1990). To so zapisi dejstev, dejanj, brez širokih opisov, ponavljanj, dialogov, ukrasnih pridevkov.

Med ostalimi naj omenim dvojezični slikanici manjšega formata, ki sta izšli kasneje. VINKO MÖDERNDORFER, *Divja jaga/Die wilde Jagd*, 1982 (il. Jože Božič) in MAJA HADERLAP, FRANCE KOTNIK, *Kanjski grad/Die Burg Wildenstein*, 1985 (il. Karl Vouk). V njih sta predstavljeni koroški ljudski pripovedki.

S tema knjigama se je zaključilo obdobje, ki so ga predstavljali tipični motivi:

- vračanje v otroštvo,
- spomini na domačo zemljo in njene običaje,
- zapisi narodnega bogastva.

4.2. Zadnje desetletje

Plod novih razmišljanj o vključevanju in razširjanju mladinskega programa v redno knjižno produkcijo zadnjega desetletja je *Mladi Korotan*, prva in edina zbirka

otroške poezije. Naslov je dobila po mladinskem listu, ki je pred vojno izhajal pri Mohorjevi. V njej so izšle izključno knjige slovenskih avtorjev: Janez Bitenc in Maruška Sedlak sta iz Slovenije, ostali pa predstavljajo sad avtohtone koroške poezije za otroke. Vse so tiskane samo v slovenščini. V zbirki so izšle naslednje knjige:

- 1 Lenčka Kupper, *Pojmo s ptički*, 1. naklada 1981, izdal F. Kattinig za Slovenski informacijski center, obnovljena izdaja 1991, il. Andreja Zikulnig.
- 2 Milica Hrobath, *Vigredno sonce*, 1981, izdal F. Kattinig za Slovenski informacijski center.
- 3 Janez Bitenc, *Družinsko petje*, 1985, izdala Krščanska kulturna zveza, il. Jelka Reichman.
- 4 Lenčka Kupper, Janez Bitenc, *Skrivnostna bela krpica*, 1985, il. udeleženci Tedna mladinskih umetnikov na Rebrci pri Železni Kapli pod vodstvom Barbare Mösenederjeve.
- 5 Ivanka Polanc, *Dobro jutro sonce*, 1985, il. Valentin Podgornik.
- 6 Janez Bitenc, *Družinsko petje 2*, 1986, izdala KKZ, il. Marjanca Jemec-Božič.
- 7 Dorli Hammerschall, *V moji hiši*, 1986, il. Janez Sedej.
- 8 Herman Germ, *Naš zlati mladi dan*, 1988, il. Hermina Paulič.
- 9 Mili Hrobath, *Veter poje*, 1988, il. Zorka Loiskandl Weiss.
- 10 Maruška Sedlak, *Čas uhaja, čas hiti*, 1989, il. Marjanca Jemec-Božič.

Večina ustvarjalcev piše za šolski mladinski list *Mladi Korotan*, ki je namenjen učencem v koroških osnovnih šolah. Rezultat njihovega sodelovanja so prve samostojne pesniške zbirke koroških avtorjev za otroke.

4.2.1. LENČKA KUPPER je vse svoje pesmice uglasbila in izdala z notnim zapisom. Pesmi so izšle tudi na kaseti. V *Skrivnostni beli krpici* se je predstavila kot avtorica treh pripovedk, v katere so vgrajene kot poante besedil pesmi. S tremi pripovedkami in pesmimi se ji je pridružil JANEZ BITENC.

Iz njenih pesmi vejejo veselje, radost, svežina, optimizem in otroška igrivost.

Avtorica v pesmih izhaja iz domačega okolja, koroškega podeželja in vanj ne vnaša junakov, ki jih otroci ne poznajo iz lastnih izkušenj. Največkrat srečamo rastlinske in živalske motive. Predstavi nam celo paletu travniških in gozdnih cvetic ter domačih in gozdnih živali. Le enkrat srečamo pravljlično figuro škrate Jokeja, ki pa ne živi v pravljličnem svetu, temveč ob jezeru nekje na Koroškem. Pridružijo se jim še zimski in spomladanski motivi ter življenje na paši. Nekatere pesmi nosijo miselno zahtevnejša sporočila in so bolj namenjene mladini (*Prižgimo lučke, Radi pomagajmo, Nikoli slabe volje* – pot odraščanja, pomoči, prijateljstva). Zanimivi so praznični motivi – materinski dan, sveti Miklavž, romanje.

Igrivost njene poezije, tekoči verzi in prikupne melodije so razlog, da je avtorica ena najboljših in najbolj priljubljenih koroških pesnic.

4.2.2. HERMAN GERM je svoje pesmi, črtice, uganke in igrice objavil že v štirih knjigah: *Otroci enega sonca, Ali več – ali znaš?* založba Drava, 1985; *Recimo mačka – mehka tačka*, Drava, 1986; *Naš zlati mladi dan*.

Pesmi in črtice *Otroci enega sonca* pripovedujejo o doživljajih mladih pri nas, po svetu, o rastlinah, živalih, o vsem, ki jih sonce in narava združujeta, »kajti edino

človek je osebno in narodno nestrpen. Od tod nemara tudi dvojezična pesem *Mirko in Michael*, spravljen in neobremenjen dialog slovenskega in nemškega otroka, edina Germova pesem s tem perečim koroškim nabojem.«⁵

V svojih pesmih rad poudarja prijateljstvo in pomoč bližnjim, navaja ga na skupnostno, požrtvovalno življenje (*Ko srečaš človeka, Zamorček*). Ostali motivi so povezani z naravo, letnimi časi, običaji (*Velikonočna, Sveče na grobu, Miklavž*), s pravljičnimi bitji (*Sneguljčica, Rdeča kapica*). V nekaterih se poigrava z zvočno igro in posnemanjem šumov.

Avtorjevi drugi knjigi sta sestavljeni iz ugank, dopolnjevanj in besednih iger, npr. dopolnjevanje manjkajočih črk, besede z več pomeni, narobe obrnjeni pregovori, uganke, tvorbe novih besed z istim korenem (tele-fon, vizija) ali končnico (-išče, letal-, dvor-). Z njimi želi razgibati otrokovo soustvarjalnost in ga enakovredno vključiti k nastajanju knjige, ga s tem zabavati in širiti besedni zaklad. Menim, da sta knjigi dragocen pripomoček šolarjem, ki jim slovenski besedni zaklad povzroča težave.

V knjigi *Naš zlati mladi dan* se Germ preizkusi tudi kot pisec kratkih dramskih prizorov – igric, kot jih imenuje. Otroku naj pomagajo do dialoške spretnosti, saj jih lahko mimogrede uprizorijo pri šolski uri in tako utrjujejo govorno besedo in tudi osnove gledališke igre. Motivi so iz otrokovega najbližjega sveta – živalski, rastlinski svet, otroške dogodivščine, nekaj je priložnostnih – materinski dan, božič, o Jožefu in Mariji. Pesmim doda likovno pesem (*Spanje*), nov je ekološki motiv (*Darilo, Drevesa*). Zanimiva je v narečju napisana pesem *Ančka v šuoli*.

»Dosedanja Germova literatura za otroke zagotavlja zanesljiv razgled po otroški duševnosti in po sredstvih, s katerimi jo lahko estetsko in duhovno plemeniti. Pesniška kvaliteta pa obeta nove uspešne prodore v bogato in občutljivo tkivo otroškega življenja.«⁶

4.2.3 V knjižici *Vigredno sonce* nam MILICA HROBATH predstavi skromne enokitične pesmice o naravi, živalih in zunajšolskem ali šolskem otroškem življenju. Druga knjiga *Veter poje* je obsežnejša, tudi likovno prikupnejša. Pesničin osnovni motiv je narava. Opisuje letne čase, temu pridruži šolske dogodivščine, kmečka dela, živali in praznike (advent, Miklavž, cvetna nedelja, žegen, prvi maj). Prvi maj je opisal tudi Germ (*1. maj – kdo bo splezal na mlaj?, Otroci enega sonca*) in je tako edini necerkveni praznik, običaj, na katerega nas pesniki spomnijo.

Ukoreninjenost v domačo koroško zemljo ne ubesedi le s tradicionalnimi običaji, ampak tudi s koroškimi besedami – vigred, majnik, dedej, pobarati, žebrati, prajtelj. Nekatere pesmi so otroško netipične, namenjene vsem starostim: *Ti in jaz*, ki govori o prijateljstvu; *Materin jezik*, ki izpostavlja materni jezik kot neizbrisen del človekove identitete.

4.2.4. IVANKA POLANC je ljudska pesnica, kmetica, že od rane mladosti povezana z naravo, s kmetovanjem in z vsem, kar se dogaja na vasi. Od tod tudi snov za njene pesmi, ki so pravzaprav njen življenjepis. *Dobro jutro, sonce* je zbirka uglasbenih otroških in mladinskih pesmi, namenjena predvsem pevskim zborom.

⁵ *Die slowenische Literatur in Kärnten* (rokopis prof. Zadravca)

⁶ *Die slowenische Literatur in Kärnten* (rokopis prof. Zadravca)

Pesmi DORLI HAMMERSCHALL so eno- in dvokitične s kratkimi, tudi nerimanimi verzi. Snovno največkrat segajo v naravo, družinsko življenje, običaje. Pesnica rada uporablja manjšalnice – kapljice, travica, kravica, polžek, hišica; manj pa koroške izraze (strd).

4.2.5. JANEZ BITENC, MARUŠKA SEDLAK, JANEZ ŠVAJNCER in ANTON INGOLIČ so edini znani mladinski pisci iz Slovenije, ki so pri Mohorjevi izdali svoje knjige. Po direktorjevih besedah so se naši avtorji Mohorjeve izogibali, saj v Sloveniji kot katoliška in »emigrantska« založba ni imela dobrega imena. Zdaj se pogledi spreminjajo. Mladinska produkcija koroških avtorjev je skromna, se pa zato zanjo vedno najde mesto v knjižnem programu. Skorajda nobena mladinska knjiga ne pride iz diaspore, avtorjev iz Slovenije, ki pošiljajo svoje tekste, pa je čedalje več. V založbi pravijo, da političnih ovir za izdajanje ni več, pač pa so ekonomske tiste, ki vplivajo na izbor. Ker je v programu prostora za mladinsko književnost malo, bodo tudi v prihodnje imeli prednost koroški avtorji in licenčne izdaje.

4.2.6. Splošne značilnosti omenjenih zbirk koroških avtorjev

- Pesniki so večinoma učitelji, njihova knjižna produkcija je skromna (največ 4 knjige ima Germ), saj je ukvarjanje s pesništvom izrazito ljubiteljsko.
- Likovna oprema je delo koroških avtorjev (izjema je J. Sedej). Največkrat so avtorjevi prijatelji in sodelavci iz šole. Knjige so neprivačne, majhnega formata, s črno-belimi realističnimi risbami, nekoliko ljubkejši sta *Naš zlati mladi dan* in *Veter poje*; res pa je, da so poceni.
- Krajevno ostajajo vezani na koroško podeželje – vas, pašniki, domača hiša, travnik in gozd so najpogosteje zastopani motivi. Omenjajo Celovec, Peco, Kaplo, Pliberk, Velikovec, to so kraji, kjer živijo Slovenci. Razen v Germovi črtici *Kam se pojdemo smučat* ne omenjajo Slovenije in slovenskih krajev, prav tako ne drugih avstrijskih ali svetovnih.
- Če se je v slovenski poeziji vas že zdavnaj umaknila mestu in mestnim dogodkom, tu vztraja pri vaškem življenju, otrocih na vasi, pašniku, gozdu ali travniku.
- Koroški ostajajo zvesti v izrazju: Francej, Jožej, Tončej, Ančka, Micka, pobarati, kolikobarti, atej, dedej, žebrati, tolst biti, strd, vigred.
- Motivi se skozi vse pesniške zbirke ponavljajo in le redko razširjajo:
 - narava (letni časi, vremenski pojavi),
 - rastlinski svet (travniki, gozd),
 - živali (gozdne, travniške, domače),
 - šola,
 - izvenšolske norčije.

Fantastičnih bitij ni, vse izhaja iz realnega, otroku znanega okolja. Poseben motiv so prazniki. Glavna junakinja je mamica, ki nastopa v vseh zbirkah, največkrat samo v povezavi z materinskim dnem in njej posvečeni ljubezni skupaj s šopkom rož. Ostali prazniki so cerkveni. Advent, velika noč, Miklavž, božič, žeganje in romanje so del vsakoletnega praznovanja in kot nekaj vsakdanjega jih avtorji uvrščajo v svoje pesmi. Prav tako se pojavljajo izrazi cerkev, bla-

goslov, Bog, molitev. Motiv ljubezni je rezerviran za ljubezen do mame in človeštva (izjema so ljudske pesmi I. Polanc), tudi do domovine, miru, jezika.

– Če se religiozni motivi v mladinski književnosti v Sloveniji še redkeje pojavljajo, pa je drugače s partizanskimi motivi. Ti so značilni predvsem za književnost vzhodnoevropskih, socialističnih dežel. Mladinska književnost v Sloveniji pozna mnoge motive (v različnih literarnih oblikah) z revolucionarno tematiko. V celotni povojni mladinski književnosti pri Mohorjevi ne opazim niti enega partizanskega motiva. Enkrat je omenjena vojna, vendar kot splošen pojav (Germ, *Nepričakovano božično veselje*, *Otroci enega sonca*). Nikoli niso omenjeni partizani, vojaki ali kakršnikoli revolucionarni motivi, ki pa niso neznan drugi knjižni izdajam Mohorjeve.

Osebo sem pričakovala več motivov z dvojezično ali narodnostno tematiko, več pobegov v fantastičnost, nekoliko bolj sproščenega junaka, otroka 20. stoletja, ki vidi še kaj drugega kot domače živali in si upa narediti kakšno neumnost. Pogrešam svet domišljije in igrivosti v jeziku in v sporočilu pesmi.

Naj poudarim, da tukajšnji izbor zajema le del otroške poezije, ki je nastala na Koroškem, in da se določeni motivi pojavljajo pri avtorjih, ki so svoja dela objavili pri drugih založbah (največ pri Dravi), npr. motiv pesnika in pesništva pri Kokotu.

4.3. Mladinski dvojezični program

Predstavljajo ga slikanice, ki žal niso izvirno slovenske, temveč so vse prevedene. Od leta 1983 je izšlo deset slikanic, tudi delo slovenske avtorice M. Kulnikove je v originalu nemško. Večina dvojezičnih knjig izide v dveh variantah: slovenski in slovensko-nemški ali še v slovensko-angleški ali gradiščansko hrvaški.

Če predstavljajo knjige Mladega Korotana avtohtono, se pravi na nek način nacionalno literaturo, je s slikanicami malo drugače. Izbor knjige določi direktor, po navadi po ogledu evropskih knjižnih sejmov in v sodelovanju z velikimi založbami (ne slovenskimi), največ z Dachs Verlag, Dunaj in Jungbrunnen, Dunaj, München. Vse slikanice so licenčne izdaje teh založb, saj so tako stroški za dvojezično ali samo slovensko izdajo precej nižji.

Kot sem že citirala direktorja, so glavni motivi pri izbiri slikanic naslednji:

- vsaj delno nakazujejo vprašanja današnjih dni,
- so vzgojne,
- otroku naj nevsiljivo prikazujejo svet odraslih.

Stremijo predvsem k temu, da ima otrok ob zadnji prebrani besedi dovolj snovi, najraje s socialno tematiko iz vsakdanjega življenja, o kateri se lahko pogovori s starši in iz tega izlušči življenjsko resnico, napotek, grajo in le redko samo zabavo.

Program ne obsega slikanice leporella, niti knjige s trpežnimi kartonastimi listi. Gre za tip velike slikanice (razen dveh) s tankimi listi, namenjene otrokom od 3.–4. leta naprej.

Ker slikanice niso delo slovenskih avtorjev, naj v tem pregledu omenim samo slikanico z verskim motivom. Avtorska slikanica Helene in Davida Heidla *Moj pastir/Er ist mein Hirt*, 1989, upodablja psalm. Namenjena je ljubiteljem knjig vseh starosti in ne le otrokom. Psalm 23 je izhodišče za razmišljanje o božji dobroti. Med bogate dvostranske akvarele se povezujejo svetopisemski dogodki, njihova razlaga

ter kratka molitev kot dopolnilo in odgovor na razmišljanje o dogodku. Pohvalim naj prevod Marije Oblak, ki knjigi doda tisto, kar jo uvršča med kvalitetne verske slikanice.

Slikanice se mi zdijo pomembnejše iz sociolingvističnega vidika. Ker je znanje slovenščine med otroki slabo, jih dvojezična varianta motivira, saj lahko preberejo tisti del, ki ga lažje razumejo. Ob tem pa ostanejo v stiku z obema jezikoma. Obratno velja za nemško govoreče, ki jim tako približajo jezik manjšine. In končno ne smemo pozabiti otrok v Sloveniji, ki so jim te knjige v pomoč pri učenju tujega jezika.

Še enkrat bi izpostavila to, kar se mi zdi pomembno:

- dvojezičnost programa,
- snovna razširitev s socialnimi (brezposelnost staršev) in verskimi motivi, ki pomenijo obogatitev slovenske mladinske književnosti,
- kvalitetna likovna in tehnična oprema z vsemi podatki,
- deloma slabi prevodi.

Pojavljajo se nepravilne skladenjske zveze ali napačne besede, melodija jezika je dostikrat nespretna, malce okorna. Škoda, da je ravno jezikovna podoba najslabša stran slikanic, saj zato res ni nobenega opravičila.

Izbor knjig nam pokaže, da gre za knjige, namenjene bralcem od 3.–4. pa tja do 10. leta. Bralcem, ki jih že lovi puberteta, ne namenjajo posebne programske pozornosti. Obljubljajo, da bodo v naslednjih sezonah to vrzel zapolnili.

5. Zaključek

Mohorjeva ostaja s svojim več kot 140-letnim delovanjem svojevrsten fenomen. Čeprav je res, da je njena vzgojno-izobraževalna in leposlovna vloga v povojnem koroškem prostoru velika, pa je žal tudi res, da je vsa leta ostajala na isti zahtevnosti stopnji. Kakršnihkoli literarnih poskusov se je izogibala in vztrajala pri literaturi za »najširšo« populacijo. Tako so danes njene knjige, kot menijo tudi njeni predstavniki, še edine, ki jih ta »najširša« populacija sploh še razume.

Ena izmed njenih nalog je bila povezovanje s slovenskimi emigranti oziroma z vsemi, ki jim je bila pot v Slovenijo zaprta. Pregled povojne mladinske književnosti odkrije nekaj avtorjev, katerih dela zaradi specifičnosti okolja in obdobja, v katerem so nastajala, počasi prihajajo do nas. Spomini na otroštvo, junaki, razpeti med domovinama, izrazito verska obarvanost besedil in slovensko-argentinsko okolje so glavni motivi, ki se pojavljajo v delih avtorjev iz emigracije: Puša, Kunčiča in Osojnika.

Njena domovina in osnovno izhodišče je še vedno Koroška in s tem Avstrija, zato je njevr dvojezični program pomemben prispevek k interkulturalnemu sodelovanju. Obenem spoznamo v slovenskem prostoru precej neznane oz. manj prisotne koroške avtorje: Lenčko Kupper, Hermana Germa, Dorli Hammerschall, Mili Hrobath, Ivanko Polanc. S svojo poezijo so pomembno vplivali na koroškega otroka in mu širili literarno-jezikovno obzorje, marsikatera njihova pesem pa zagotovo sodi v antologijo slovenske mladinske poezije.

Poseben sklop predstavljajo dela z narodopisno tematiko. Kotnik, Bolhar, Ilija, Möderndorfer, Gaspari so literaturo obogatili s svojimi zapisi ljudskega blaga.

Skozi stoletno zgodovino se je Družba že pokazala kot ena najbolj uspešnih in vztrajnih slovenskih ustanov, zato ni dvoma o njenem uspešnem poslanstvu med slovenskim narodom, še posebno na narodnostno mešanemu ozemlju Koroške, tudi v bodoče.

Upoštevana mladinska literatura

- Baumgart Klaus, *Pošastno*, 1990 (slov. in slov.-nemška verzija)
- Bitenc Janez, *Družinsko petje*, 1, 2, 1985, izdala KKZ
- Bolhar Alojzij, *Peklenski boter in druge slovenske pravljice*, 1. izdaja 1927, 2. izdaja 1990
- Gaspari Tone, *Gorni mož*, 1971
- Germ Herman, *Naš zlati mladi dan*, 1988
Otroci enega sonca, 1982
- Haidle Helena in David, *Moj pastir*, 1989, (slov. in slov.-nem. verzija)
- Hammerschall Dorli, *V moji hiši*, 1986
- Harranth Wolf, *Moj ded je star in ga imam zelo rad/Mien Opa ist alt, und ich hab' ihn sehr lieb*, 1985 (slov.-nem., slov.-angl.)
Moj očka je nekaj izgubil, 1991 (slov. in slov.-nem. verzija)
- Hrobath Mili, *Veter poje*, 1988
Vigredno sonce, 1981
- Ilija Lojze, *Domače zgodbe*, 1958
- Ingolič Anton, *Tajno društvo PGC/Geheimklub PGC*, 1983
- K Jezusu*, molitvenik za mladino, 1956
- Kotnik Franc, *Storije*, 1. del 1957, 2. del 1958
- Kotnik, Haderlap, Vovk, *Kanjski grad/Die Burg Wildenstein*, 1985
- Kozamurnik v 150 slikah*, 1956
- Kulnik Marica, *Betlehemska zvezda zavije s svoje poti*, 1984. (slov., slov.-nem., slov.-angl.)
- Kunčič Mirko, *Dogodivščine v pragozdu*, 1968
Najlepša je mladost, 1974
- Kupper Lenčka, *Pojmo s ptički*, 1. izdaja 1981, 2. izdaja 1991
Skrivnostna bela krpica, 1985
- Langer Getraude, *Das Inselreich*, 1990
Mit dem Herzen geschaut, 1987
- Lobe Mira, *Gegci*, 1988 (slov., slov.-nem., gradiščansko hrvaška verzija)
Mali jaz sem jaz, 1987, (slov. in slov.-nem.)
- Mayer-Skumanz Lene, *Angel za božično drevo*, 1990 (slov., slov.-nem.)
- Potica za ljubega boga*, 1991 (slov., slov.-nem.)
- Mrakar Janko, *Trebušnikove zgodbe*, 1963
Molitvenik otroka božjega, 1949
- Möderndorfer Vinko, *Divja jaga/Die wilde Jagd*, 1982
- Osojnik Maksimilijan, *Izlet v veselje*, 1984
- Paola de Tomie, *Martin potrebuje plašč/Martin braucht einen Mantel*, 1983
- Polanc Ivanka, *Dobro jutro, sonce*, 1985
- Puš Ludvik, *Podobe iz otroštva Mandrškega Ludveta*, 1969
- Sedlak Maruška, *Čas uhaja, čas hiti*, 1989
- Stric Jaka*, 1955

Literatura

1. Detela Lev: *Povojni slovenski koroški pesniki in pisatelji*. Celovec, Družba sv. Mohorja 1977.
2. *Družina in dom*. Celovec 1989 4a; 1991 5
3. Hanuš Barbara: *Igra v sodobni poeziji za otroke. Otrok in knjiga* 1985 št. 21.
4. Hazard Paul: *Knjige, otroci in odrasli ljudje*. Ljubljana, Mladinska knjiga 1973, (Zbirka Otrok in knjiga, 2. knjiga).
5. Hladnik Miran: *Mohorjanska pripovedna proza. Slavistična revija* 1982 št. 4.
6. Hörnbock Janez: *Pismo mohorjanom ob 130 letnici Mohorjeve družbe*. Podgorje 1981.
7. *Iz zgodovine Mohorjeve družbe*. Jubilejni koledar DsM za leto 1972. Celovec 1972.
8. Klemenčič Vladimir: *Koroška in koroški Slovenci*, Spreminjanje gospodarske in socialne strukture in narodnostni problemi Slovencev na Južnem Koroškem. Maribor, Obzorja 1971.
9. Klemenčič Vladimir, Matjaž Klemenčič: *Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes*, Položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem v luči historičnih in socialnogeografskih procesov. Ljubljana, Komunist; Celovec, Drava 1984.
10. Kmecl Matjaž: *Koroška literatura v slovenskem okviru*. Celovec, 10. koroški kulturni dnevi 1979.
11. Kmecl Matjaž: *Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes, Sodobna slovenska književnost na avstrijskem Koroškem*. Ljubljana, Komunist; Celovec, Drava 1984.
12. Kmecl Matjaž: *Ta hiša je moja, pa vendar moja ni*. Ljubljana, Mladinska knjiga 1976 (Kondor)
13. Kobe Marjana: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana, Mladinska knjiga 1987.
14. *Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu od 1949–1989*.
15. Koren Anton: *Mohorjeva je simbol slovenstva na Koroškem*. Celovec 1990
16. *Koroško mladje*. Celovec 1986 št. 63; 1987 št. 65.
17. Moder Janko: *Iz zdravih korenin močno drevo I, II*. Celje, Družba sv. Mohorja 1952.
18. *Napredne tendence v literarnoumetniškem ustvarjanju za mlade*. Maribor, XIX. Festival Kurirček 1981.
19. *Naš tednik*. Celovec 1991 št. 43
20. Obid Vida: *Slovenska literatura na Koroškem po letu 1945*. Celovec 10. koroški kulturni dnevi 1979.
21. Pogačnik Jože: *Slovensko zamejsko in zdonsko slovstvo*. Trst, Zaliv 1972. (Kosovelova knjižnica).
22. *Otrok in knjiga*. Maribor, Obzorja 1972–
23. Rodari Gianni: *Srečanje z domišljijo*. Ljubljana, Mladinska knjiga 1977 (Zbirka Otrok in knjiga, 8. knjiga).
24. Saksida Igor: *Nekaj vprašanj iz teorije mladinske književnosti*. *Otrok in knjiga* 1991 št. 31 in 32.
25. *Die slovenische Literatur in Kärnten*, Ein Lexikon mit Beiträgen von M. Kmecl, F. Zadravec, B. Paternu, F. Bernik. Celovec, Drava 1991. (Uporabljala sem rokopis prof. Zadravca).
26. *Srce in oko*. Ljubljana, Prešernova družba 1991 št. 23–28.
27. *120 let Mohorjeve družbe*. Ur. Jože Dolenc, Rado Bordon. Celje, Mohorjeva družba 1972.
28. *130 let Družbe sv. Mohorja v Celovcu*. Sest. Franc Kattng s sodelavci. Celovec, Družba sv. Mohorja 1983.
29. Šircelj Martina: *O knjigah in knjižnicah za mladino*. Ljubljana, Mladinska knjiga 1977. (Zbirka Otrok in knjiga).
30. Urbinc Miha: *Kratek pregled koroške slovenske literature*. Celovec, Koledar DsM za leto 1986, 1985.